

Tillsynsstöd för tillsyn över systematiskt utfasningsarbete

Den här tillsynsvägledningen vänder sig till er i kommuner och miljöförbund som ansvarar för tillsyn enligt 9 kap. miljöbalken (1998:808). Systematiskt utfasningsarbete handlar om utfasning och substitution av farliga kemiska ämnen, i enlighet med produktvalsprincipen. I princip alla verksamheter som är aktuella för tillsyn enligt 9 kap. miljöbalken hanterar kemiska ämnen på något sätt, och det här tillsynsstödet är därför aktuellt mer eller mindre på alla anläggningar. Tillsynen bör såklart prioriteras på stora kemikalieanvändare, på användare som hanterar särskilt farliga kemiska ämnen och på verksamheter där kemikalieanvändningen utgör en av de viktigaste miljöaspekterna.

Tillsynsvägledningmaterialet består av en checklista med frågor som kan ställas vid tillsyn (se bilaga 1), samt en instruktion med allmän information om tillsynsområdet och förklaringar av vad som åsyftas med de olika frågorna (se bilaga 2).

Bilagor:

1. Checklista för tillsyn över systematiskt utfasningsarbete
2. Instruktion till checklista för tillsyn över systematiskt utfasningsarbete

För mer information kontakta Länsstyrelsen Skåne kemi.skane@lansstyrelsen.se.

Systematiskt utfasningsarbete					
1. Använder verksamheten produktvalsprincipen (Miljöbalken 2:4) vid val av nya råvaror och/eller produktionskemikalier?	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
2. Använder verksamheten produktvalsprincipen vid val av övriga kemikalier, inkl. laboratoriekemikalier och underhållskemikalier?	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
3. Använder verksamheten produktvalsprincipen vid inköp av varor, beträffande kemikalieinnehåll i varorna?	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
4. Har verksamheten en plan, rutin eller motsvarande som säkerställer ett systematiskt arbete med utfasning? Beskriv rutinen/motsvarande.	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
5. Sker regelbundet arbete med utfasning av ämnen på verksamhetens kemikalieförteckning? Intervall bör kunna motiveras.	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt

Systematiskt utfasningsarbete					
6. Vilka av nedanstående använder verksamheten för att identifiera ämnen som kan vara aktuella för utfasning?	☐	☐	☐	☐	☐
a. PRIO-guiden	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
b. SIN-listan	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
c. Reach (tillståndspliktiga ämnen, begränsningslistan och kandidatförteckningen)	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
d. POPs-förordningen	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
e. Vattendirektivsämnen	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
f. Branschspecifikt material	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt

Systematiskt utfasningsarbete					
g. Annat	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
7. Sker det regelbundna inventeringar av kemikalier som finns i verksamheten? Intervall bör kunna motiveras.	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
8. Kontrollerar verksamheten att underleverantörer och entreprenörer använder produktvalsprincipen?	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
9. Använder verksamheten upphandlingsmyndighetens hållbarhetskriterier för inköp i upphandlingar?	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
10. Deltar verksamheten i utfasningssamarbete med andra aktörer? På vilket sätt?	☐	☐	☐	☐	☐
	Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt

Instruktion till handläggaren (ej avsedd för utskick till VU)

Introduktion

Detta dokument innehåller en instruktion till den checklista om systematiskt utfasningsarbete som tagits fram av miljötillsynsenheten vid Länsstyrelsen i Skåne. Checklistan är tänkt att användas vid tillsyn av verksamheter som *använder* kemikalier.

Först kommer en del allmänna tips relaterade till systematiskt utfasningsarbete/substitution av kemikalier. Därefter följer en mer detaljerad instruktion till checklistans olika delar.

Kontroll enligt checklistan genomförs i huvudsak vid muntlig genomgång. Vid rundvandring kan kontrolleras att det är god ordning bland kemikalierna och att det inte finns kemikalier som inte behövs i verksamheten.

De länkar som finns till information på nätet, särskilt det som hänvisar till centrala myndigheter, kan vara värdefullt att förmedla vidare till verksamhetsutövaren i tillsynsrapporten. Eventuella faktablad kan såklart också skrivas ut och tas med.

Produktvalsprincipen

Produktvalsprincipen finns i 2 kap. 4 § Miljöbalken och är en del av de allmänna hänsynsreglerna. Principen innebär att kemiska produkter och biotekniska organismer som kan befaras medföra risker för människors hälsa eller miljön ska undvikas om de kan ersättas med mindre farliga produkter. Principen gäller även varor som har behandlats med kemiska produkter eller biotekniska organismer. Principen ska användas av alla som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd.

Enligt kunskapskravet i 2 kapitlet 2 § Miljöbalken kan tillsynsmyndigheten ställa krav på att verksamhetsutövaren har kunskap om de kemikalier som de använder.

Tillsynstips

Substitutionscentrum har användbar information om utfasning.

Många verksamheter använder kommersiella kemikaliehanteringssystem såsom iChemistry, Chemsoft eller EcoOnline som stöd för sitt utfasningsarbete. I dessa system går det ofta att se vissa begränsningar/krav som olika ämnen omfattas av och vissa listor på farliga ämnen som de kan finnas med på.

I större koncerner bestäms det ibland på central nivå vilka produkter som ska tillverkas på en viss anläggning, och därmed vilka råvaror och andra produktionskemikalier som ska användas. Detta ger begränsad påverkansmöjlighet till dem vi oftast träffar i vår tillsynsvardag. Försök ta del av hur koncernen arbetar med frågan eller försök få prata med någon som är ansvarig. Ifrågasätt koncernens arbete om det inte är tillfredsställande. Ofta har de lokala representanterna viss möjlighet att påverka ”uppåt” så det kan även hjälpa att informera dem och anmärka på brister. Vid behov kan tillsynsmyndigheten ställa krav på en enskild anläggning även om sådant som beslutas på annan ort. Vi behöver inte ta hänsyn till verksamhetsutövarens interna organisation.

Ofta kräver verksamhetsutövarna godkännande från någon ansvarig för att nya kemiska produkter ska få tas in i verksamheten och alltså läggas till på kemikalieförteckningen. Sådant krav på godkännande är generellt en god idé och ger möjlighet till en bra utvärdering av nya kemikalier innan de tas in. Det är dock viktigt att kontrollera så att rutinen fungerar i praktiken. Ibland vill medarbetare, kanske främst på underhållssidan, köpa in produkter ”vid sidan av” eller behålla äldre produkter som de är vana vid att använda.

Vägledning kring checklistans frågor

- När du ställer frågor om rutiner, bedöm då hela tiden ifall det verksamhetsutövaren beskriver är ändamålsenligt för syftet med rutinen. Ställ följdfrågor om det behövs för att du ska kunna göra en bedömning. Dokumentera din bedömning i kommentarsrutan.
- Rutiner måste inte alltid vara skriftliga – för små verksamheter kan en muntlig rutin vara lika ändamålsenlig. Oftast är dock skriftliga rutiner att föredra, inte minst eftersom de går att kontrollera på ett annat sätt.
- Om du kryssar i svarsalternativet ”Delvis”, förtydliga i kommentarsrutan vad som saknas.
- Svarsalternativet ”Ej bedömd” används när frågan av någon anledning inte har ställts. Notera i kommentarsfältet varför frågan inte ställdes. Det kan till exempel röra sig om tidsbrist.
- Svarsalternativet ”Ej aktuellt” används när frågan inte är aktuell för verksamheten. Notera i kommentarsfältet varför frågan inte är aktuell.
- Kommentarsrutan är viktig! När du ett år senare ska följa upp din tillsyn är det viktigt att du inte bara kryssat i ett ”Ja” eller ett ”Nej” utan att skriva någon kommentar, för det blir då svårt att minnas de olika aspekterna av svaret. Förklara hur de olika aspekterna av en fråga uppfylls eller inte uppfylls på just den här anläggningen. I många fall förs en hel diskussion kring en enskild fråga – dokumentera sammanfattningen av den diskussionen.

Systematiskt utfasningsarbete	
1	Använder verksamheten produktvalsprincipen (Miljöbalken 2:4) vid val av nya råvaror och/eller produktionskemikalier?
	<p><i>Fråga 1 berör råvaror och produktionskemikalier, dvs sådana som används i produktion eller motsvarande. I kemikalieintensiva industrier är detta ofta den absoluta merparten av kemikalieanvändningen, medan i vissa andra typer av verksamheter förekommer knappt produktionskemikalier.</i></p> <p><i>Fråga 1 berör inköp av nya kemiska produkter som inte tidigare använts i verksamheten.</i></p>
2	Använder verksamheten produktvalsprincipen vid val av övriga kemikalier, inkl. laboratoriekemikalier och underhållskemikalier?
	<p><i>Fråga 2 berör kemikalier i olika stödprocesser med mera. I verksamheter som använder lite eller inga kemikalier i sin produktion så kan detta vara den huvudsakliga kemikalieanvändningen.</i></p> <p><i>Fråga 2 berör inköp av nya kemiska produkter som inte tidigare använts i verksamheten.</i></p> <p><i>I labb eller utvecklingsavdelningar kan det till exempel vara fråga om produktprover och reagens. När det gäller underhåll kan det vara bekämpnings-, rengörings-, smörj- och avhärdningsmedel med mera.</i></p> <p><i>Även bränsle räknas som en kemikalie och kan hanteras under fråga 2.</i></p>

Systematiskt utfasningsarbete	
3	Använder verksamheten produktvalsprincipen vid inköp av varor, beträffande kemikalieinnehåll i varorna?
	<p><i>Varor är sådana produkter som inte är kemiska produkter, till exempel arbetskläder, utrustning, elektronik m.m. Fråga 3 berör inköp av nya varor. Lämpligen tillämpas frågan även på sådana typer av varor som redan finns i verksamheten.</i></p> <p><i>Frågan om varor är ofta förbisedd och kan vara svår att arbeta med på grund av att informationen kan vara mer svårtillgänglig än för till exempel kemiska produkter med säkerhetsdatablad. Verksamheternas arbete med varor är också ofta mindre strukturerat än arbetet med kemiska produkter. Målet med vår tillsyn bör i sammanhanget vara att verksamhetsutövarna börjar fundera över vilka kemiska ämnen som förekommer i varor de köper in, så att det kan bli ett tryck på marknaden att undvika farliga ämnen i varor.</i></p> <p><i>Den som säljer varor ska lämna information till kunden om varan innehåller särskilt farliga ämnen. Kemikalieinspektionen har tagit fram ett faktablad om detta.</i></p> <p><i>Substitutionscentrum har tagit fram ett stödmaterial för kartläggning av en varas innehåll.</i></p> <p><i>Upphandlingsmyndigheten har tagit fram kriterier för hållbar upphandling, där det bland annat även finns kriterier för kemikalieinnehåll i såväl varor som vissa typer av kemiska produkter – se även fråga 9.</i></p>
4	Har verksamheten en plan, rutin eller motsvarande som säkerställer ett systematiskt arbete med utfasning? Beskriv rutinen/motsvarande.
	<p><i>Det kan finnas ett dokument som heter utfasningsplan eller så kan motsvarande information finnas i en kemikalierutin eller annat dokument. Syftet är att arbetet bedrivs på ett systematiskt sätt och att ansvariga tar frågorna på allvar.</i></p> <p><i>Be verksamhetsutövaren beskriva hur de arbetar och hur de använder befintliga dokument.</i></p>

Systematiskt utfasningsarbete

5 Sker regelbundet arbete med utfasning av ämnen på verksamhetens kemikalieförteckning?

Frågan avser arbete med de kemikalier som redan finns i verksamheten sedan tidigare, till skillnad från fråga 1 - 2.

Kemikalierna bör gås igenom med någon form av regelbundenhet och på ett systematiskt sätt för att undersöka om farliga kemikalier kan bytas ut eller helt uteslutas. Verksamhetsutövaren bör kunna berätta hur och hur ofta de arbetar med frågan samt motivera varför detta är lagom.

Det är ofta stor omsättning på råvaror eller produktionskemikalier och många verksamheter har störst fokus på kvalitetskontroll när det gäller dessa, men det kan vara svårt att fasa ut dem som är viktiga för produktionen. Att byta ut råvaror kan kräva ett utvecklingsarbete för att till exempel ta fram alternativa recept. Vissa verksamheter väljer att sluta producera vissa produkter för att undvika att använda farliga kemikalier. Detta är ofta tätt förknippat med arbetsmiljöfrågor.

Olika maskiner kan kräva olika kemikalier för att fungera eller för att garantier ska gälla och gamla maskiner kan behöva gamla kemikalier, till exempel smörjoljor. Ibland kan underhållspersonalen vara ovilliga att byta ut beprövade produkter. För en dialog med verksamhetsutövaren om de kan göra försök med att byta ut gamla miljöskadliga produkter. Kravställning från tillsynsmyndigheten kan vara till hjälp för miljöansvariga i att få med sig resten av verksamheten.

Släckmedel som innehåller PFAS kan vara värt att uppmärksamma på grund av PFAS besvärliga egenskaper.

Systematiskt utfasningsarbete

6 Vilka av nedanstående använder verksamheten för att identifiera ämnen som kan vara aktuella för utfasning?

De listor med mera som anges här innehåller ämnen som är skadliga för människor och/eller för miljön. Därför är det lämpligt att verksamheten undersöker om det är möjligt att fasa ut produkter som innehåller dessa ämnen.

PRIO-guiden

PRIO är ett verktyg från Kemikalieinspektionen som hjälper till att byta ut farliga ämnen i varor eller kemiska produkter.

SIN-listan

SIN-listan har tagits fram av ChemSec, en icke vinstdrivande organisation. Listan innehåller ämnen som bör fasas ut så snart som möjligt.

Reach

Reach-förordningen är en EU-förordning som handlar om registrering, utvärdering, tillstånd och begränsningar av kemiska ämnen. Reach innehåller också krav på användare av kemikalier.

Vissa särskilt farliga ämnen kräver tillstånd enligt Reach. Ämnena finns i bilaga XIV till Reach-förordningen. Kemikalieinspektionen har mer information om tillståndsplikten.

Begränsningar enligt Reach innebär förbud eller restriktioner för vissa användningar av kemikalier. Den så kallade begränsningslistan finns i bilaga XVII till Reach-förordningen. Den som tillverkar, importerar, använder eller släpper ut kemiska produkter eller varor på marknaden ansvarar för att kontrollera om produkterna eller användningen omfattas av någon begränsning. Kemikalieinspektionen har mer information om begränsningar.

Kandidatförteckningen är en lista med drygt 200 särskilt farliga ämnen inom Reach. Echa, EU:s kemikaliemyndighet, bedömer regelbundet ämnena i kandidatförteckningen för att fastställa vilka som bör prioriteras för att bli tillståndspliktiga enligt Reach. För varor och kemiska produkter som innehåller ämnen som finns på kandidatförteckningen gäller särskilda krav. Mer info finns på kemikalieinspektionens webbplats. Den rättsligt bindande versionen av kandidatförteckningen finns hos Echa.

POPs-förordningen

EU:s förordning om långlivade organiska föroreningar, den så kallade POPs-

Systematiskt utfasningsarbete

förordningen, förbjuder eller begränsar tillverkning och användning av ämnen med särskilt allvarliga hälso- och miljöfarliga egenskaper. POPs-förordningen begränsar ämnen både i kemiska produkter och i varor. Tanken är att POPs och Reach ska komplettera varandra, så verksamhetsutövaren behöver ha koll på båda. Kemikalieinspektionen har tagit fram ett faktablad om POPs-förordningen. Observera att POPs-förordningen **inte** ingår i tillsynen enligt miljöbalken. Vi som arbetar med den tillsynen kan alltså inte används POPs-förordningen som lagstöd i våra beslut. Det går dock fint att hänvisa till kraven i förordningen i motiveringen till våra beslut.

Vattendirektivsämnen

Med vattendirektivsämnen avses här ämnen med gränsvärden för kemisk ytvattenstatus (prioriterade, prioriterade farliga, och övriga ämnen) samt särskilda förorenande ämnen.

Gränsvärden för kemisk ytvattenstatus finns i Bilaga 6 till Havs- och Vattenmyndighetens föreskrifter HVMFS 2019:25. Gränsvärdena har slagits fast i miljökvalitetsnormsdirektivet (2008/105/EG) och i prioämnesdirektivet (2013/39/EU) som är dotterdirektiv till EU:s vattendirektiv (2000/60/EG). Gränsvärden finns för prioriterade, prioriterade farliga och övriga ämnen. Förutom gränsvärdena så gäller för de prioriterade ämnena att utsläpp och spill gradvis ska minska för de prioriterade ämnena och upphöra eller stegvis elimineras för de prioriterade farliga ämnena (artikel 1 i vattendirektivet).

Bedömningsgrunder för särskilda förorenande ämnen finns i bilaga 2, avsnitt 7 (sjöar och vattendrag) samt i bilaga 5 avsnitt 4 (kustvatten och vatten i övergångszon) i HVMFS 2019:25. De särskilda förorenande ämnena ingår som bedömningsgrund för ekologisk status. Bedömningsgrunderna har slagits fast i HVMFS 2019:25 med stöd av bilaga V och VIII till EU:s vattendirektiv.

Tillsyns- eller provningsmyndigheten måste se till att verksamhetsutövaren vidtar de skyddsåtgärder och försiktighetsmått som krävs för att förhindra att vattenmiljön försämras på ett otillåtet sätt eller äventyrar möjligheten att uppnå ställda krav i framtiden, samt att utsläpp och spill minskar/upphör för prioriterade/prioriterade farliga ämnen. Detta gäller såväl kemisk ytvattenstatus som ekologisk status, det vill säga både de ämnen som har gränsvärden fastslagna av EU och de särskilda förorenande ämnena. Se 5 kap. 3 och 4 §§ miljöbalken. Tillsynsvägledning finns på Havs- och Vattenmyndighetens webbplats.

Branschspecifikt material

Branschorganisationer, stora leverantörer med flera tar i vissa fall fram material som kan vara till nytta vid utfasning inom en viss bransch. Diskutera med verksamhetsutövaren vilka resurser som kan finnas inom deras bransch.

Systematiskt utfasningsarbete	
7	Sker det regelbundna inventeringar av kemikalier som finns i verksamheten? Intervall bör kunna motiveras.
	<p><i>Be verksamhetsutövaren beskriva hur de arbetar med inventeringar av kemikalier i praktiken, och hur ofta inventeringar sker. Inventeringar bör innebära att ansvariga går runt i verksamheten och tittar hur det ser ut på plats.</i></p> <p><i>Det är viktigt att regelbundet göra inventeringar. Kemikalier som inte längre behövs bör avyttras som avfall till godkänd mottagare. Alla kemikalier ska antingen in på kemikalieförteckningen eller tas bort. Ju fler kemikalier som finns desto svårare är det att ha en överblick.</i></p> <p><i>Gamla eller okända kemikalier kan dyka upp på grund av att de plockas fram från ett förråd, köps in utan godkännande eller hittas vid städning. Kemikalier kan också bli onödiga när arbetssätt ändras eller utrustning byts ut eller tas bort. Därför är det viktigt att inventeringar av kemikalier i verksamheten sker regelbundet och på alla platser där kemikalier förvaras eller används.</i></p> <p><i>Vid en rundvandring kan det vara bra att titta på om det verkar vara god ordning i verksamheten och om det finns kemikalier som inte används längre, eller onödigt många liknande kemikalier, eller kemikalier som inte är med på kemikalieförteckningen. Om det finns många onödiga kemikalier, eller om det verkar vara dålig ordning bland kemikalierna, så är det ett tecken på att inventering och utrensning behövs.</i></p>
8	Kontrollerar verksamheten att underleverantörer och entreprenörer använder produktvalsprincipen?
	<p><i>Om leverantörer eller entreprenörer står för en stor del av kemikaliehanteringen inom verksamheten eller levererar kemikalier som ska ingå i produkter så blir deras betydelse för risker och/eller miljöpåverkan stor. Det kan därför vara viktigt att verksamheten kontrollerar sina leverantörer och utövar påtryckningar.</i></p> <p><i>Kemikalieinspektionen har tagit fram ett faktablad tips på hur den som säljer varor kan ställa krav på sina leverantörer. Tipsen kan i viss mån även vara användbara för andra typer av verksamheter.</i></p> <p><i>Vid upphandling av varor eller tjänster kan det också vara en god idé att ställa krav på kemikalieanvändningen. Se även nästa fråga.</i></p>

Systematiskt utfasningsarbete	
9	Använder verksamheten upphandlingsmyndighetens hållbarhetskriterier för inköp i upphandlingar?
	<i>Upphandlingsmyndigheten har tagit fram hållbarhetskriterier som kan användas vid upphandling. Återkoppla gärna till den diskussion som fördes vid fråga 1, 2 och 3 när ni diskuterar fråga 9. Materialet är omfattande och går att anpassa efter bland annat ambitionsnivå. Det finns kriterier relevanta för inköp av vissa kemikalier och flera av de kategorier som berör olika former av varor innehåller kriterier för kemikalieinnehåll eller för kemikalieanvändning i samband med produktion av varorna. Även andra kriterier såsom de som är relevanta vid ombyggnation av lokaler kan vara användbara för att minska sina kemikalierisker.</i>
10	Deltar verksamheten i utfasningssamarbete med andra aktörer? På vilket sätt?
	<i>Frågan är tänkt som ett diskussionsunderlag.</i> <i>Exempel på andra aktörer är koncernen, branschen, Substitutionscentrum och ChemSec som tar fram SIN-listan.</i> <i>Samarbetet kan ske på olika sätt. Det kan till exempel vara fråga om att inhämta information eller själv utöva påtryckningar, delta i möten eller utbildningar, köpa tjänster eller något annat.</i>